

Dorpsbesturen

Oost-, West- en Middelbeers was vóór 1800 bestuurlijk een ingewikkeld geheel. De drie dorpen hadden deels een eigen bestuur, maar deden ook dingen samen.

Het dagelijks bestuur werd gevormd door 7 schepenen, maar ze waren ook rechter. In de Beerzen waren ze niet bevoegd om misdaden te berechten, maar spraken wel recht in geschillen tussen de inwoners. Daarnaast spraken ze recht in 'vrijwillige zaken'. Dat is het rechtsgebied dat tegenwoordig door de notaris wordt bediend: overdracht van vastgoed, hypotheek, testamenten, publieke verkopen, etc. Ze hadden daarnaast een rol in het beschermen van kwetsbaren: ze waren de oppervoogden van weeskinderen en oppercuratoren van bijvoorbeeld verstandelijk beperkten. Ze stelden de feitelijke voogden en curatoren aan en beoordeelden de rekeningen die dezen periodiek moesten overleggen. Oostel- en Middelbeers vormden samen een schepenbank, waarbij Oostelbeers 4 en Middelbeers 3 schepenen leverden. De schepenbank werd voorgezeten door de president-schepen. De schepenen werden aangesteld en in eed genomen door de kwartierschout, de vertegenwoordiger van de hertog. De aanstelling gebeurde dus in naam van de hertog, maar gebruikelijk was wel dat de dorpen een voordracht mochten doen waaruit de schout kon kiezen. Ze werden in beginsel aangesteld voor een jaar, maar de aanstelling werd vaak verlengd. Als een schepen tijdens zijn termijn overleed, werd er een ander aangesteld. De presidentschepen verving ook nogal eens de kwartierschout omdat deze meer dorpen bediende en niet altijd als dat gewenst was, aanwezig kon zijn. Voor de vrijwillige rechtspraak, dus het passeren van allerlei aktes, waren 2 schepenen voldoende. De rechtspraak in geschillen gebeurde door de hele bank. Als er zaken waren, kwam de schepenbank ééns in de twee weken bijeen. De processen kenden verschillende stappen, waarbij de procureurs van de partijen hun stukken indienden, uitstel verzochten en dergelijke. Advocaten werden niet gezien in de schepenbank. Zij schreven vanachter hun bureau in bijvoorbeeld Den Bosch pleitnotities en conceptvonnissen, die de procureurs dan weer inleverden bij de schepenbank, want de schepenen hadden over het algemeen niet de gedetailleerde kennis van het recht om tot een goed vonnis te komen.

Aan het begin van het jaar waren er 3 zogenaamde jaargedingen waarin de regels, waaraan iedere inwoner zich moest houden, werden voorgelezen en opnieuw werden vastgesteld en nieuwe regels werden opgesteld. Ook kon hier geklikt worden over bijvoorbeeld een buurman die de regels had overtreden. Bij de jaargedingen moesten in beginsel vertegenwoordigers van alle huishoudens aanwezig zijn. (Een jaargeding is een soort jaarvergadering.)

De schepenbank werd ondersteund door een secretaris die vaak nog een hulpje of leerling had. Die voerde in de praktijk dan de pen, terwijl de secretaris toezicht hield en voor het resultaat tekende.

De vorster was de laagste ambtenaar. Hij was de deurwaarder, manusje van alles van de schepenbank. Hij leidde bijvoorbeeld in de praktijk de publieke verkopen van inboedels, gewassen, houtopstand en dergelijke. De schepenen hielden dan toezicht op de rechtmatigheid daarvan.

Westelbeers is hier niet genoemd, omdat dit dorp vanaf circa 1330 tot 1806 onder schepenbank en de heerlijkheid Hilvarenbeek viel, tezamen met Hilvarenbeek, Diessen en Riel. Westelbeers had geen eigen schepenen, maar de gang van zaken kwam overeen met die hierboven voor Oost- en Middelbeers zijn beschreven.

Schepenen waren niet de enige dorpsbestuurders, er waren andere gespecialiseerde functies. Echter, in theorie had ieder huishouden een stem: zij vormden tezamen het zogenaamde corpus. Omdat het in de praktijk lastig was om met 100 of meer mensen te besturen, kwam dit corpus alleen bijeen voor zware beslissingen. Dus de inwoners met de gespecialiseerde functies representeerden, vertegenwoordigden alle inwoners, zoals nu 150 2de Kamerleden de gehele Nederlandse bevolking vertegenwoordigen. Ook deze functionarissen moesten de eed afleggen. En ook hier was de situatie in de Beerzen ingewikkeld. Wereldlijke en kerkelijke zaken liepen deels door elkaar heen. Oostelbeers was een parochie met een eigen kerk- en armenmeester en dus een eigen armenzorg. Middel- en Westelbeers vormden samen een parochie met ook daar eigen kerk- en armenmeesters en een eigen armenzorg. Om het nog gecompliceerder te maken: twee huizen in Westelbeers op de grens met Oostelbeers hadden een dubbele status. Aan de parochie verbonden, was ook het borg staan voor inwoners die naar elders vertrokken. Als zij in armoede vervielen, draaide de parochie waarvan zij vandaan kwamen op voor de kosten. De plaats waar zij zich vestigden eiste daarvoor een 'borgbrief', die wel door de schepenenbank werd afgegeven, maar deze was niet verantwoordelijk voor de uitvoering, de kosten.

De drie dorpen waren financieel en belastingtechnisch zelfstandig. De belangrijkste functionaris was de borgemeester. Hij was de financiële man, verantwoordelijk voor inkomsten en uitgaven en het opstellen van de jaarlijkse dorpsrekening. Westelbeers kende daarnaast setters als aparte bestuurders. Zij bepaalden de hoogte van belastingen afhankelijk van de welstand van de huishoudens. Die belastingen zijn te verdelen in dorps- en landsbelastingen. De dorpsbelastingen werden vastgesteld door de schepenen. Er waren aparte tariefboeken, zetboeken, met voor ieder huishouden een bedrag afhankelijk van de welstand. Schepenen bepaalden, afhankelijk van de behoefte aan geld voor het dorp, hoe vaak zo'n boek werd 'omgeslagen', dus hoe vaak de gezinnen het voor hun vermelde bedrag moesten betalen.

Hoewel zij – strikt genomen – waarschijnlijk niet tot het bestuur kunnen worden gerekend, stond een aantal personen daar dan toch dichtbij en zullen ze betrokken zijn bij de beslissingen van het dorpsbestuur. In de eerste plaats waren dat de heffers, beurders of collecteurs van de landsbelastingen; dat wil zeggen de bede, een belasting op vastgoed die uit de middeleeuwen dateerde, de verpondingen, ook een belasting op onroerende zaken die na 1650 werd ingevoerd en de gemene middelen, een belasting op gebruik, dus accijns, die ook uit de 17de eeuw dateert. Die belastingen werden door het land opgelegd en de dorpen werden voor een vast bedrag aangeschreven. De grenzen tussen het bestuur en de collecteur waren soms vaag, zeker als het dorpsbestuur belastingvermindering aanvraag. Vaak werden dorpelingen als collecteur aangewezen, met straf als zij weigerden, soms werd de inning ook verpacht tegen een percentage van de opbrengst. Hiernaast was er nog een groep burgers die min of meer relatief vermogend was. Zij leenden dan in tijden van oorlog samen met het dorpsbestuur geld, om brandschatting door de vijand af te kopen. Ze zullen ongetwijfeld hebben 'meegepraat' voordat zij toestemming gaven om geld te lenen, waarvoor ze in feite met hun eigen vermogen borg stonden. Tenslotte waren er nog de schutter en de nachtwaker. De eerste politieagent overdag, de tweede 's nachts. Zij waakten beiden over het algemene welzijn en kunnen dus in het kielzog van het bestuur worden gezien. Zij waren geen hertogelijke ambtenaren, zoals de schout en de secretaris, maar door het dorpsbestuur aangesteld. De schutter had als speciale taak het 'schutten', dus in beslag nemen van vee dat zich op ongeoorloofde plaatsen bevond. Het werd opgesloten in een schutkooi en als de eigenaar het niet loskocht en of geen schadevergoeding betaalde, werd

het binnen enkele dagen verkocht. In tijden dat er veel bedelaars waren, waren de schutter en ook de nachtwacht bedeljager. Bedelaars werden zo snel mogelijk, liefst aan de grens met het dorp waar ze vandaan kwamen, opgepakt en met een kar naar het volgende dorp gereden. Dat gebeurde ook met zieke soldaten en hun aanhang, dus vrouwen en kinderen. Overigens: schepenen en andere personen, die de eed hebben afgelegd, konden ook mensen aanhouden. Zij werden op hun woord geloofd.

De schout, schepenen en vorster kregen van de klanten van de schepenbank een vergoeding voor de acties waar ze bij betrokken waren, zoals overdrachten van vastgoed, publieke verkopingen en dergelijke. De kerk- en armmeesters kreeg ook een vergoeding, vaak een schamele, zoals een paar schoenen per jaar, want die versleten ze wel. Verder was het (afgedwongen, immers verplicht) liefdewerk. De secretaris, de schutter en de nachtwacht kregen een vergoeding van het dorp.

Tenslotte: de pastoor werd tot 1648 betaald uit de kerkelijke belastingen, de tienden. Zijn formele opvolger, de protestantse dominee, kreeg zijn loon uit in beslag genomen katholieke kerkgoederen en later ook, in de vorm van huisvesting van de gemeente. De schoolmeester werd door de dorpen betaald, maar mocht ook wat bijverdienen door schoolgeld te vragen en paaseieren op te halen.

Overigens, om dorpsbestuurder te worden, hoefde je niet persé te kunnen lezen en schrijven. Status, reputatie, e.d. waren voldoende.

Een schrijver heeft de complexiteit van het bestuur van de Beerzen eens een 'macedoine' genoemd, een vergelijking met die kleine stukjes verschillende soorten fruit of groente, die nog steeds in blik worden verkocht, maar verwijst naar de Balkan omstreeks 1900, toen het daar staatskundig enorm complex was en allerlei kleine en grotere partijen er probeerden de dienst uit te maken.